

Fångad i nationen?

Svenska historikermötet, Göteborg, 5–7 maj 2011

Den 5–7 maj 2011 hölls det femte Svenska historikermötet i Göteborg; huvudarrangörer var Svenska Historiska Föreningen och Institutionen för historiska studier i Göteborg.¹ Den vart tredje år återkommande konferensen samlade denna gång rekordmånga deltagare; över 500 historiker, ekonomi-historiker, idéhistoriker och andra strömmade till. Temat "Historia i Sverige – fångad i nationen?" uppmärksammades dels i tre plenumsessioner, dels i många av de övriga programpunkterna. Valet av tema syftade till att utmana de nationellt präglade tolkningsramar som varit dominerande inom svensk historievetenskaplig forskning allt sedan det att disciplinen formerades under 1800-talet. Det var mycket länge sedan någon svensk historiker såg det som sin uppgift att "stärka känslan för nationen" som Ludvig Stavenow en gång formulerade det. Trots det rör huvuddelen av den svenska historiska forskningen också i dag företeelser och problem avgränsade till en svensk kontext. Det kan givetvis diskuteras om detta nödvändigtvis är av ondo. Vem ska skriva Sveriges historia om inte svenska historiker? Begränsningen till det nationella perspektivet tenderar dock att bli alltmer av ett problem i en globaliserad tid, med en identitetspluralism som minskar nationalstaternas legitimitet och med multinationella företag som är starkare än nationer. Såväl ekonomi och underhållningsindustri som befolkningsrörelser och arbetsmarknad är i dag världsomspännande. Genom artiklar, bilder, filmklipp, blogginlägg och Twitter kan vi följa skeenden långt bortom nationsgränsen i realtid. Men globalisering är ingen ny företeelse, snarare fortsättningen på en lång men oregelbunden utvecklingsprocess som har accelererat under de senaste decennierna. Utgångspunkten för konferensen var alltså att historieforskningen i hög grad fortfarande befinner sig "fångad i nationen". Formuleringen antyder ett problem, men är det verkligen det? Hur kan ett

1. Övriga arrangörer var Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion samt Ekonomisk-historiska institutionen, båda vid Göteborgs universitet, Göteborgs stadsmuseum, Sjöfartsmuseet Akvariet, samt Landsarkivet, båda i Göteborg.

globalt perspektiv förenas med ett lokalt och regionalt? Hur förhåller sig den världshistoriska forskningen till andra teoretiska perspektiv? Och varför är det så ont om könsperspektiv i den globalhistoriska forskningen? Dessa och flera andra frågor initierades i den första sessionen.

Etnologiprofessorn Birgitta Svensson från Stockholm och historieprofessorn Knut Kjeldstadli från Oslo var de två inbjudna huvudtalarna. Den förstnämnda började med att fråga om nationen som analysenhet innebär ett problem eller en möjlighet. Hon betonade att det globala är en rörelse som faktiskt äger rum inom nationalstatens ram. Det behöver inte finnas en motsättning mellan nationell historia och global historia – tvärtom kan de två tillsammans öppna för nya perspektiv. Det globala visar sig som allra tydligast i staden. Här finner vi, vid sidan av kosmopolitiska medelklasser, ett proletariat av papperslösa flyktingar, arbetskraftsinvandrare och andra som saknar nationellt medborgarskap och därmed medborgerliga rättigheter. Att till exempel uppmärksamma utanförskapet hos tjänsteklassen av migrerande kvinnor på den globala arbetsmarknaden kan vara ett sätt att återigen lyfta in frågor om klass, kön och sociala villkor på agendan, menade Svensson. Kjeldstadli talade i sitt anförande om politisk och metodologisk nationalism. Nationalism inom historievetenskapen kan dels handla om att ha nationen som forskningsobjekt, dels att ha nationen som en underförstådd ram, en föreställning om att "liv och handlande utspelar sig inom de slutna och mot varandra avgränsade rum som utstakas av nationalstaterna."² Det faktum att arkiv och statistik är insamlade och strukturerade inom nationella ramar styr vårt tänkesätt och gör oss hemmablinda. Kjeldstadli framhöll att vi riskerar att inte se det som kommer utifrån utan hamnar i "lokala pseudo-orsaker". Med andra ord: metodologisk nationalism resulterar i dåliga förklaringar. Ett sätta att vidga synfältet är att ägna sig åt transnationella ämnen som migration, relationella studier och komparationer. En gemensam ståndpunkt hos de båda huvudtalarna var att vi faktiskt inte kommer förbi nationalstaten; det gäller inte *om* vi ska forska om nationer, utan *hur*.

I den första plenumsessionen fortsatte sedan diskussionen om nationens roll i historieskrivningen och hur vi bäst bedriver forskning som vidgar våra perspektiv mot världsomspännande sammanhang. (Flera av dessa frågor återkom på konferensens tredje och avslutande gemensamma plenum, därför refereras några av de synpunkter som framkom vid dessa båda sessioner här tillsammans. Det saknas dock utrymme att ge en mer heltäckande bild

2. Ulrich Beck, *Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar* (Göteborg 1998), s. 38.

av diskussionerna.)³ Lika lite som den nationella historien är enhetlig, är globalhistoria det. Det framgår inte minst av de många olika begrepp med delvis olika innebörd som användes i diskussionen: Det talades om världshistoria och totalhistoria, skillnaden mellan globalhistoria och globaliseringens historia samt om transnationell historia, som inte släppt taget om nationen som idé. Det framhölls att globalhistoria inte innebär någon teoretisk förnyelse, men ett perspektivbyte som gör det möjligt att se sammanlänknings mellan olika delar av världen och upptäcka nya orsakssamband. Flera debattörer pekade på frånvaron av ett genusperspektiv i den globalhistoriska forskningen, men det framhölls också att just frågor om kön kan bidra till att koppla samman det lokala med det globala.

Hur ska man då bära sig åt om man vill tränga utanför nationens fångenskap i sin forskning? Det talades om "nyfikenhet och häpnad" inför det okända och om "teleskopiskt historieskrivande", det vill säga att växla mellan att zooma in siktet mot detaljerade närstudier och att vidga blicken mot de stora sammanhangen. En utgångspunkt kan vara ett synkront sammanlänkande mellan olika platser, en annan att helt enkelt koppla svenska undersökningar till internationella fenomen. Uppslagen var många: att studera befolkningsrörelser, *migrant communities*, periferier och de statslösas historia eller att ta sin utgångspunkt i konsumtionsvaror.

I både den inledande och den avslutande sessionen diskuterades praktiska och metodologiska svårigheter med att bedriva forskning utanför de nationella ramarna. Måste man lära sig många språk, och hur ska man hitta i främmande arkiv? Flera menade att en fruktbar väg var att samarbeta med forskare utomlands, men att det inte alltid är problemfritt – inte minst är det svårt att lära sig ett annat lands akademiska miljö och spelregler. Det finns dock ett stort intresse utomlands för historisk forskning om de nordiska länderna.

Föga förvånande ägnades frågan om vilket språk svenska forskare skriver på en hel del utrymme. Någon framförde den lite provocerande frågan om globalhistoria är det samma som att skriva på engelska. Och, skulle jag vilja invända, varför diskuteras bara engelska? Visar inte denna fixering vid just engelska att vi fortfarande är ganska fast i en orientering mot västvärlden? Det rådde nog samstämmighet om vikten av att svenska historiker publicerar sig på främmande språk i högre grad, samtidigt som det poängterades att detta innebär svårigheter i att uttrycka sig, behärska nyanser och översätta

3. I Plenum 1 deltog Gunlög Fur, Linnéuniversitetet, Paulina de los Reyes, Stockholm, Leos Müller, Stockholm, Göran Rydén, Uppsala, Sverker Sörlin, Stockholm samt Stefan Amirell, Stockholm. Kommentatorer var Mats Andrén, Göteborg och Elisabeth Elgán, Stockholm. I Plenum 3 deltog Gunnel Cederlöf, Uppsala, Holger Weiss, Åbo, Maria Ågren, Uppsala, Mohammad Fazlhashemi, Umeå samt Ulla Manns, Södertörn. Kommentatorer var Kim Salomon, Lund och Thomas Lindkvist, Göteborg.

fackuttryck. Hela bördan för detta arbete bör inte läggas på den enskilda individen, utan institutioner och forskningsfinansierare behöver aktivt stödja forskarna, till exempel genom kurser och hjälp med språkgranskningar och översättningar. Språkdiskussionen är egentligen en egen diskussion (som också bereddes utrymme i ett mindre välbesökt rundabordssamtal, organiserat av Heiko Droste, Södertörn), inte nödvändigtvis kopplad till konferensens huvudtema, men hade väl sin relevans även i detta sammanhang. Över huvud taget var såväl den inledande som den avslutande plenumdiskussionen något spretig, vilket kanske är oundvikligt när olika forskare med delvis olika agendor deltar.

Ämnet för den andra plenumsessionen var museernas förhållande till det nationella och deras roll i historieförmedlingen.⁴ Denna session var den mest intressanta, enligt mitt tycke: väl sammanhållen och med många intressanta infallsvinklar på ett angeläget ämne. Detta gäller inte minst med tanke på det glapp som ofta sägs existera mellan den akademiska världen och museivärlden. Utgångspunkten var att museerna spelar en avgörande roll för identitetsskapande och legitimerande historieförmedling. Denna inledande premis ifrågasattes i diskussionen: Spelar verkligen museerna en avgörande roll? Vem besöker dem egentligen och påverkas verkligen besökarna? Flera talare framhöll att museerna hade många besökare, inte minst skolbarn, och att påverkan inte är mätbar.

I ett historiskt perspektiv har museerna haft en viktig roll för att producera och reproducera "svenskhet". Det konstaterades att museer runt om i världen, inte minst i samhällen som genomgått radikala politiska omvälvningar, också i dag spelar en viktig roll i den politiska retoriken, som identitetsskapare och för att skapa framtidshopp. I Sverige finns en påtaglig arbetsdelning mellan de nationella museerna, men även inom museerna är samlingarna sorterade och organiserade efter principer som speglar de värderingar som rådde i samhället när materialet samlades in. Katalogsystemen utgör ett slags "infrastrukturell nationalism", en hierarkisk struktur som fortfarande styr och som dessutom förstärks i dag när samlingarna digitaliseras efter samma principer.

En annan fråga som diskuterades under sessionen var vem som egentligen bestämmer över hur historien presenteras på museerna. Vilka förhandlar om tolkningar inom de nationella museernas institutioner? Vid sidan av staten, som ställer upp riktlinjer, finns dels forskarna, dels de som arbetar på museerna. En nedslående synpunkt som gavs var att en "armé av förvaltare, som

4. I Plenum 2 deltog Peter Aronsson, Linköping, Malin Grundberg, Johan Hegardt, Fredrik Svanberg och Jonas M. Nordin, samtliga Historiska museet, Stockholm. Kommentatorer var Klas Grinell, Världskulturmuseet, Göteborg, Birgitta Svensson, Nordiska museet, Stockholm, samt Klas-Göran Karlsson, Lund.

är mindre intresserade av förändring” har förhållandevis stort inflytande. På museerna samlas och visas det som anses värt att minnas; av en debattör karaktäriserades de som ”stora hittegodsmagasin”. Flera argumenterade för att de materiella föremål som finns samlade på våra museer, artefakterna, är en utmärkt utgångspunkt för att vidga perspektiven bortom det nationella. Föremål har aldrig rört sig så mycket över världen som nu, men de har också gjort det tidigare i historien. Med utgångspunkt i materialiteten kan nya historier, med nya intersektionella perspektiv, berättas.

Även många av de mindre sessionerna, föredragen och rundabords-samtalen anknöt till det övergripande temat på olika sätt. Sverige och ”de andra” var en av flera titlar på de många sessioner som på olika sätt berörde invandring och minoriteter. Andra ämnen med anknytning till temat var det kosmopolitiska 1700-talet, internationellt hjälp- och utvecklingsarbete och feminismen i internationellt perspektiv, för att nämna några. Många ämnen utan direkt koppling till konferensens huvudtema fanns naturligtvis också. Som mest fanns upp till 17 olika parallella programpunkter att välja mellan, något som gjorde att man hela tiden var tvungen att välja bort intressanta sessioner. Samtidigt får det väl sägas vara ett gott betyg åt såväl programkommittén som till svensk historisk forskning i stort att så många intressanta ämnen presenterades vid konferensen.

Konferenser är viktiga tillfällen att knyta kontakter, och programmet var så pass luftigt att det fanns pauser emellanåt som gjorde dessa möten möjliga. Därtill bjöds det till mingel i Börshuset och bankett på Eriksbergs gamla varvsområde med en fantastisk musikalisk underhållning av elever från Artisten vid Göteborgs universitet. Ett helhetsintryck av de tre intensiva dagarna är att det var en stor – men tematiskt väl sammanhållen – konferens, med många intryck och tankar att bearbeta vidare.

Göteborgs universitet

PIA LUNDQVIST